

Nr 59.

Av herr **Johansson** i Stockholm **m. fl.**, *angående ändring av vissa bestämmelser i rättegångsbalken.*

Med nya rättegångsbalken, som stadfästes den 18 juli 1942, ehuru den inte trädde i kraft förrän den 1 januari 1948, infördes den så kallade fria bevisprövningen i svensk rätt. Detta innebär, att inga regler finns för när det skall anses bevisat exempelvis att en viss person gjort sig skyldig till visst brott, utan att det helt ankommer på domstolen att bedöma, huruvida den anser full bevisning föreligga eller ej. Personer dömes i realiteten på vad domstolen tror om dem. Det äventyrliga häri förvärras genom att i svensk rättegångsordning en persons förflutna är känt för domstolen, innan frågan om han är saker till den aktuella gärningen avgöres. Om den tilltalade har ett mindre vackert förflutet, anses detta förhållande i verkligheten utgöra ett indicium emot honom.

Det skall inte förnekas, att den så kallade legala bevisprövningen, vilken i princip rådde i gamla rättegångsbalken, har bestämda nackdelar. Exempelvis bestämmelsen att "tu vittnen äro fullt bevis, där i de sammanstämma", bör naturligtvis inte få gälla, där naturvetenskapliga fakta säger något helt annat än vittnena. Det har också, såväl genom vittnespsykologiska forskningar som genom rättsfall, blivit belyst, hur otillförlitliga vittnesutsagor kan vara, även då betydligt flera än två vittnen ger samstämmiga utsagor.

Men detta, att den legala bevisningen i dess tidigare form otvivelaktigt kan leda till felaktiga resultat, är inget skäl att totalt riva upp gärdet och göra frågan om en person skall anses vara brottslig eller icke till en fråga om tycke eller smak hos domarna. *Det är icke mindre utan större rättsäkerhet, som hade bort eftersträvas.*

Om den fria bevisprövningen från rättssäkerhetssynpunkt är otillfredsställande i allmänhet, så gäller att faran av den fria bevisprövningen är särskilt stor i politiska mål. Ämbetsdomarna kommer ofta från de tre—fyra procenten mest välsituerade familjerna i landet, och deras politiska inställning är därefter. Erfarenheten har det senaste året till fullo bekräftat de farhågor som man redan tidigare måst hysa, nämligen att vid fri bevisprövning en domares förutfattade mening om en tilltalad persons skuld särskilt i politiska mål får fylla ut luckorna i åklagarens försök till bevisning. Från senaste årets mest uppmärksammade politiska mål i vårt land kan anföras, hurusom Stockholms rådhusrätt i domskälen till och med förvanskade innehållet i ett åklagarvittnes utsaga, då innehållet i denna

talade för en åtalads oskuld. Likaså förklarade domstolen att ett annat åklagarvittnes utsaga, vilken likaledes talade för att ifrågavarande åtalade person var oskyldig, "icke utesluter möjligheten" av att åklagarens framställning skulle vara riktig, varpå ett hårt straff utdömdes. Det är uppenbart, att med en sådan "bevisprövning" de gemenaste syften kan tillgodoses.

En sådan ändring av nya rättegångsbalken är sålunda erforderlig, att friheten i bevisprövningen begränsas. Från den legala bevisprövningen bör tanken om vissa *minimianspråk* på bevisning hämtas, samtidigt som det vid en sådan ändring bör beaktas, att de tidigare reglerna om bevisning, enligt vad forskning och erfarenhet givit vid handen, i vissa fall satte anspråken på vad som skulle anses vara full bevisning alltför lågt.

Ett annat avseende vari nya rättegångsbalken visat sig icke uppfylla rättssäkerhetens krav sammanhänger med den nya ordning i vilken häktningsfrågan avgöres. Det ansågs vid nya rättegångsbalkens tillkomst vara en fördel, att icke längre åklagare eller polisbefäl utan domstol skulle besluta om häktning. Då är emellertid att märka, att den nya ordningen innebär, att en person kan vara anhållen en längre tid, innan avgörandet i häktningsfrågan faller, än vad som enligt de tidigare häktningsreglerna var tillåtet. Ty, medan enligt de sistnämnda beslutet i häktningsfrågan skulle fattas senast fem dygn efter frihetsberövandet, gäller nu att samma tidsgräns endast avser avlåtandet av framställning till rätten om vederbörandes häktande. Därefter förlöper regelmässigt upp till fyra dagar, ibland än längre tid, innan häktningsförhandling inför rätten äger rum. Den anhållne har sålunda dyrt fått betala den förmenta förmånen av att häktningsfrågan lagts i en domares händer.

Nu har det emellertid visat sig, att denna förändring från rättssäkerhets-synpunkt i det närmaste saknar värde. Först när en mycket lång tid förflutit utan att åklagaren blivit klar med förundersökningen, kanske häktningsdomaren börjar titta närmare på målet. Vid första häktningsförhandlingen, och ofta också vid förnyad häktningsförhandling, behandlar domaren häktningsfrågan som på förhand löst, därvid han anser att åklagarens påståenden om sannolika skäl emot den misstänkte är till fyllest för att sannolika skäl verkligen skall anses föreligga. Ett exempel kan belysa riktigheten av det sagda. Under det gångna året beslutade Stockholms rådhusrätt häktning och omhäktning av en person mot vilken uteslutande förelåg vissa påståenden av en angivare. Det angivaren "visste" om den av honom utpekade visade sig emellertid vara felaktigt nästan från början till slut. Inte ens den utpekades sysselsättning, politiska uppfattning, födelseår och så vidare var korrekt redovisade av angivaren. Men detta bekymrade icke domaren och kunde heller icke göra detta, eftersom han aldrig gav sig tid att taga reda på annat än den anhållnes identitet. Häktningsförhandlingarna är ibland över på någon minut, vilket gör hela förfaringsättet till en parodi på rättsförhandling.

En sådan ändring bör göras i nya rättegångsbalken, att det klart kommer att framgå, att domaren är skyldig att företaga en prövning, huruvida sannolika skäl emot den av åklagaren utpekade föreligger. En sådan ändring nödvändiggöres icke så mycket av den nuvarande lydelsen i ifrågavarande lagrum, nya rättegångsbalken 24: 1, som fastmer av många domares ådagalagda benägenhet att göra häktningsförhandlingen till en tom formalitet.

Den obegränsade häktningstid som nya rättegångsbalken tillåter, under förutsättning att domaren ingenting har att invända, har blivit föremål för skarp kritik från såväl press- som juristkretsar. Och med all rätt. Det är fullständigt orimligt med häktningstider på upp till ett år för exempelvis bedrägeribrott. Och vad värre är, nya rättegångsbalken ger ett reaktionärt åklagar- och domstolsväsende formella möjligheter att hålla politiskt miss-hagliga människor "häktade" hur länge som helst.

I sina försök att försvara de långa häktningstiderna har från åklagarhåll anförts, dels att åklagaren icke komme att motsätta sig, att en del av häktningstiden avräknas från straffet, dels att i vissa fall den häktade icke gjort några invändningar mot den långa häktningstiden. Sådana argument visar endast, att de som begagnar sig av dem icke är intresserade av vad rätts-säkerheten kräver. Ty domstolen är ju alls icke nödsakad att avräkna häktningstiden från straffet, även om åklagaren icke skulle motsätta sig detta, utan har fria händer. Och hela resonemanget från åklagarsidan om att häktningstiden kan komma att avräknas är ju ett föregripande av domstolens ställningstagande, varvid utgångspunkten är att den häktade är skyldig och skall få ett långt frihetsstraff. Eljest skulle ju häktningstiden icke kunna avräknas. Med andra ord har den gamla rättsregeln, att ingen skall anses skyldig förrän dom emot honom vunnit laga kraft, bytts ut emot ett förfarings sätt som innebär, att den icke dömde inte bara hålles för skyldig, utan han tvingas också avtjäna ett långt straff på förhand — antingen han därefter befinnes skyldig eller icke. Och vad beträffar "argumentet" att den häktade icke alltid motsätter sig den långa häktningstiden, är detta icke värt många ord. Lika litet som en åtalad kan besluta om sin egen strafftid, lika litet äger han bestämma om häktningstidens längd. Dessutom har praktiken visat, att häktningstiden inte blir mindre lång för dem som icke träffar underhandsuppgörelser med åklagaren. Exempelvis har nyligen en veteran i den svenska arbetarrörelsen hållits häktad i ett halvt års tid, trots att det kunde förlöpa flera veckor mellan förhören, och ingen annan utredning emot honom visade sig ha ägt rum.

Liksom i andra i denna motion nämnda avseenden har det beträffande häktningstiden visat sig, att åklagar- och domstolsväsende i våra dagars Sverige icke genomgående hyser den aktning för medborgarnas rättssäkerhet, som skulle ha kunnat göra frånvaron av tillfredsställande garantiregler i nya rättegångsbalken mindre märkbar.

Nya rättegångsbalken utarbetades i allt väsentligt under nazismens och

övriga fascistiska rörelsers uppsving före det andra världskriget och antogs år 1942, då inte minst bland högt uppsatta befattningshavare inom justitieväsendet starka fascistiska inflytanden gjorde sig gällande. Det är heller ingen tillfällighet, att nya rättegångsbalken bereder medborgarna ett sämre rättsskydd än vad de åtnjöt tidigare, och det är heller ingen tillfällighet att i nya rättegångsbalkens hägn vårdslösheten med medborgarnas frihet och ära förvärrats, allteftersom vårt lands nuvarande styrande i praktiken omsatt statsministerns ord om USA såsom den ledande makten.

Det måste anses uppenbart, att nya rättegångsbalken bör bli föremål för omarbetning på viktiga punkter, varvid även andra frågor än de här nämnda skall beaktas. Exempelvis de stora processkostnaderna, vilka tvingar många människor att finna sig i rättsförlust, då de icke kan riskera eller lägga ut de pengar en process drar med sig, är ett allvarligt problem.

Med hänvisning till det ovan sagda hemställles,

att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till sådan ändring av nya rättegångsbalken, att dels friheten i bevisprövningen på så vis inskränkes, att vissa minimianspråk på bevisning fastställles, dels häktningförhandlingens karaktär förändras dithän, att domaren blir förpliktad att pröva, om sannolika skäl finns emot den mot vilken häktningsframställning gjorts, dels slutligen att en längsta tid för en persons hållande i häkte inskrives i lagen, samt

att även i övrigt en översyn göres av nya rättegångsbalken i syfte att förbättra den för närvarande otillfredsställande rättssäkerheten i vårt land.

Stockholm i januari 1953.

Gustav Johansson.

H. Hagberg.

Knut Senander.